

Երիտասարդ անզլիացին

հեղինակ՝ Վիլհելմ Հառլի

թարգմանիչ՝ Շ. Տ. —Ն.

Գերմանիայի հարաւային մասում մի փոքրիկ քաղաք կայ Գրինվիզէր անունով: Քաղաքի արտաքինը այնպէս է՝ ինչպէս միւս բոլոր փոքրիկ քաղաքներինը. — քաղաքի մեջ տեղումը շուկայի փոքրիկ հրապարակն է, ուր եւ ջրհոր կայ. հրապարակից ոչ հեռու գտնում են հաշտարար դատատրի եւ ամէնից հարուստ վաճառականների տները, իսկ մնացած բնակիչներն ապրում են քաղաքի մի քանի նեղ ու յետ ընկած փողոցներում: Այստեղ ամենքը ձանաչում են իրար. ամեն մեկը զիտէ, թէ ի նշ է կատարում իր դրացու տանը. եւ նոյնիսկ երբ քահանայի, քաղաքագլխի եւ կամ բժշկի խոհանոցում մի նոր կերակուր է պատրաստում ձաշի համար՝ արդէն ամբողջ քաղաքին յայտնի է լինում այդ բանը: Ճաշից յետոյ քաղաքի տիկինները ըստ սովորութեան այցելում են միմեանց եւ սուրճի գաւաթները առաջներին դրած՝ խօսում, դատում են քաղաքի երեւելի անցքերի մասին: Շատ խօսելուց յետոյ, վերջապէս ամենքը գալիս են այն եզրակացութեան, թէ շատ հաւանական է, որ վիճակախաղի ժամանակ քահանան անբարեխղճութեամբ տարաւ. որ քաղաքագլուխը սկսել է կաշառներ ուտել. որ դեղագործը կաշառել է բժշկին, որպէսզի վերջինս հիւանդների համար թանգ թանգ դեղեր նշանակէ: Ուրեմն կարող էք երեւակայել, թէ ո թշափ անհաճոյ բան էր Գրինվիզէլի պէս բարեկարգ քաղաքի բնակիչների համար այն հանգամանքը, որ քաղաք եկաւ մի մարդ՝ որի մասին ոչ ոք ոչինչ զգիտէր. ո չ զիտէին, թէ ո բտեղից է եկել, ո չ թէ ինչի է եկել, եւ ոչ էլ՝ թէ ինչո՞վ է ապրում: Ճիշտ է, քաղաքագլուխը տեսել էր նրա անցագիրը եւ մի անգամ բժշկի մօս սուրճ խմելիս յայտնել էր, որ անցագիրը բոլորովին կանոնադր է. բայց միեւնոյն ժամանակ նկատել էր, որ ինքը այնքան էլ լաւ բան չէ համարում մի անծանօթ մարդու իրանց քաղաքում ապրելը, եւ որ նա բաւական կասկածելի մարդ է երեւում իր աչքին:

Քաղաքագլուխը քաղաքի առաջին մարդն էր. հասկանալի է ուրեմն, թէ ինչո՞ւ նրա խօսքերից յետոյ ամենքն էլ սկսեցին նոր եկողի վրայ ծուռ աչքով նայել: Ճիշտն ասած՝ անծանօթն իրան այնպէս էր պահում, որ աւելի էր հաստատում իր մասին եղած կասկածները: Նա մի մեծ տուն էր վարձել, որը մինչեւ այդ ոչ ոք չէր բռնում, այնտեղ էր փոխադրել մի սայլ լիքը զանազան օտարութի բաներ եւ սկսել էր ապրել ճգնատրի պէս: Նա ինքն էր իր համար կերակուր պատրաստում եւ բացի մի

գրիւնվիզեցի ծերունուց՝ ուրիշ ոչ ոքի չէր ընդունում: Այդ ծերունին ամեն առաւտս շուկայից նրա համար ուտելիքի պաշարեղէն էր առնում բերում, բայց երբէք չէր մտնում տան ներսի սենեակները. տանտէրը նրան ընդունում էր նախասենեակում, ձեռքից առնում գնած բաներն եւ իսկոյն արձակում:

«Նորեկը», ինչպէս անուանում էին նրան քաղաքում՝ ամենքի համար մի կատարեալ հանելուկ էր: Ճաշից յետոյ ո՛ ուրիշների պէս կեզկի խաղալու էր գնում եւ ոչ էլ երեկոները ճաշարան մտնում՝ լրագրական նորութիւնների մասին գրոյց անելու: Ի զուր էին քաղաքագլուխը, դատաւորը, բժիշկն ու քահանան նրան հերթով իրանց մօտ ճաշի կամ սուրճի հրաւիրում— նա ո՛ մի հրաւէր շընդունեց: Հենց այդ պատճառով ոմանք նրան խելազար էին անուանում, ոմանք հրեայ էին համարում եւ վերջապէս ոմանք էլ պնդում էին, թէ նա կամ կախարդ է եւ կամ դրա նման մի բան:

Անցաւ ութ թէ տասը տարի, բայց քաղաքում նրան դեռ էլի «նորեկ» էին անուանում:

Մի անգամ Գրիւնվիզէլ եկան մի քանի ծաղրածուներ: Նրանք իրանց հետ բերել էին եւ սովորացրած կենդանիներ— ուղտ, արջ եւ մի քանի շուն ու կապիկ: Ուղտը զլուխ էր տալիս, արջը պարում էր, իսկ շներն ու կապիկները մարդու շորերով էին: Բայց այդ բոլոր կենդանիների մէջ ամենից նշանաւորը օրանգուտանգ կոչուած կապիկն էր. նա համարեալ մարդու հասակ ունէր, ման էր գալիս երկու ոտների վրայ եւ զանազան ծիծաղաշարժ բաներ էր անում: Ծաղրածուները քաղաքում շրջում էին փողոցից փողոց, ճանապարհների ու հրապարակների մէջ տեղում կանգ էին առնում եւ ցոյց էին տալիս իրանց ձեռնածութիւնները եւ յետոյ հանդիտեսներից փող ժողովում: Մի անգամ նրանք կանգ առան եւ «նորեկի» տան առաջ: Հենց որ նրանց երածշտութեան սուր ձայները հնչեցին՝ «նորեկը» խոժորած դէմքով եկաւ կանգնեց լուսամուտի առաջ. սակայն նրա դէմքն իսկոյն պայծառացաւ, եւ ի զարմանս ամենքի՝ լուսամուտի առաջ նա կանգնած մնաց մինչեւ ներկայացման վերջը: Օրանգուտանգի ծաղրալի շարժումների վրայ նա սրտանց ծիծաղում էր, եւ երբ ներկայացումը վերջացաւ՝ նա ծաղրածուներին մի այնպէս մեծ արծաթ փող ձգեց, որ ամբողջ քաղաքն սկսեց խօսել նրա այդպիսի առատաձեռնութեան վրայ: Հետեւեալ առաւուր ծաղրածուները քաղաքից հեռացան: Ուղտի վրայ բարձած էին բազմաթիւ կողովներ, որոնց մէջ հանգիստ տեղաւորուած էին կապիկներն ու շները, իսկ տէրը օրանգուտանգի հետ միասին գնում էին բոլորի յետեւից: Բայց նրանց քաղաքից դուրս գալուց մի քանի ժամ էլ դեռ չէր անցել՝ որ «նորեկը» մարդ ուղարկեց փոստի կայարանը, ձիաներ պահանջեց եւ անմիջապէս ճանապարհ ընկաւ եւ գնաց նոյն ուղղութեամբ որով ճանապարհ էին ընկել ծաղրածուները: Ամբողջ Գրիւնվիզէլը ալեկոծում էր, որ չկարողացան իմանալ, թէ ո՛ իր գնաց օտարականը: Արդէն զիշեր էր՝ երբ նա քաղաք վերադարձաւ. սակայն այժմ նա մենակ չէր. կառքի մէջ նրա հետ նստած էր եւ մի ուրիշ պարոն, որի բերանն ու ականջները կապած էին մետաքսեայ թաշկինակով, իսկ զլսարկը ծածկում էր ճակատը մինչեւ քիթը: Քաղաքի դրան մօտ

կանգնած գրագիրը իւր պարտքը համարեց դիմել նոր ճանապարհորդին եւ խնդրել՝ որ ցոյց տայ անցագիրը. բայց նա մի ինչոր անծանօթ լեզուով խիստ կոպիտ պատասխանեց գրագրին:— Սա իմ ազգականս է,— ասաց «նորեկը», սիրալիր կերպով դիմելով պահապանին եւ նրա ձեռքի մէջ սահեցրեց մի քանի արծաթեայ դրամ. — նա դեռ գերմաներէն չգիտէ. մի քիչ առաջ սկսեց հայոց ել, որ մեզ այստեղ պահում են եւ թոյլ չեն տալիս ազատ քաղաք մտնել:

— Օ՛, եթէ սա ձեր ողորմութեան ազգականն է՝ — պատասխանեց պահապանը, — այն ժամանակ նա կարող է ազատ անցնել առանց անցագրի էլ: Նա անկասկած ձեզ մօտ պէտք է ապրի, այնպէս չէ:

— Անշուշտ, անշուշտ, — պատասխանեց ծերունին, — եւ հաւանական է, որ շատ երկար մնայ Գրինվիզելում:

Պահապանն այս բացատրութիւնից բոլորովին գոհ մնաց, իսկ «նորեկն» իւր ազգականի հետ քաղաք մտան: Սակայն քաղաքավուխն ու ամբողջ Գրինվիզելը սաստիկ անբաւական մնացին պահապանից. պէտք էր որ նա ազգականի ասածներից գոնէ մի քանի խօսք մտքումը պահէր, ասում էին նրանք. որովհետեւ դրանից կարելի կը լինէր եզրակացնել, թէ ի՞նչ ազգութեան է պատկանում «նորեկը» եւ նրա ազգականը: Բայց պահապանը հաւատացնում էր, որ նրա լեզուն ո՞չ ֆրանսերէն էր, ո՞չ իտալերէն, եւ աւելի անգլերէնի էր նման, եւ եթէ չէ սխալում՝ պատանի պարոնն ասաց «Goddam!»: Այսպիսով՝ պահապանի շնորհիւ նորեկը հոչակուեց իբր անգլիացի, եւ քաղաքում խօսակցութեան միակ առարկան այս երիտասարդ անգլիացին էր:

Երիտասարդ անգլիացին նոյնպէս ոչ մի տեղ չէր դուրս գալիս: Նա եւս չէր գնում ո՞չ կեզդի խաղալու եւ ոչ էլ գարեջուր խմելու, բայց եւ այնպէս նա հասարակութեան խօսելու անսպառ նիւթ էր տալիս: Երիտասարդի Գրինվիզէլ եկած օրից «նորեկի» տան մէջ այլ եւս չէր թագաւորում առաջուայ խորին լուսիւնը. ընդհակառակը, յաճախ փողոցում լսելի էին լինում սարսափելի աղաղակներ, այնպէս որ մարդկանց մեծ բազմութիւն էր հաւաքուում նրա տան առաջ՝ աղմուկի պատճառը իմանալու: Տեսնում էին, թէ ի նշպէս երիտասարդ անգլիացին կարմիր ֆրակ եւ կանաչ վարտիք հազար, մազերը զգզգած, սարսափելի դէմքով վազվում էր սենեակներում եւ մի կամ միւս լուսամուտին էր մօտենում, իսկ նրա ծերունի քեռին, կարմիր խալաթը հազին եւ մի մտրակ էլ ձեռքին՝ գնում էր նրա յետեւից:

Մեծ մասամբ նա չէր կարողանում խփել նրան. բայց դուրսը կանգնած մարդկանց այնպէս թուաց, թէ ծերունին վերջապէս բռնելէ պատանուն, որովհետեւ ներսից լսուում էին մտրակի հարուածների ու սուր ձիչերի ձայներ: Քեռու խիստ վարմունքը գրգուց ընդհանուր զայրոյթ: Մանաւանդ դժգոհ էին կանայք. նրանք մինչեւ անզամ համոզեցին քաղաքավլիսին որ միջամտէ: Վերջինս «նորեկին» բաւական խիստ ոճով մի նամակ գրեց, որի մէջ նախատուում էր ծերունուն՝ իւր

ազգականի հետ տմարդի վարուելուն համար եւ սպառնում էր, որ եթէ նոյնանման տեսարաններ դարձեալ կրկնուին՝ այն ժամանակ նա պատանուն իւր հովանաւորութեան տակ կառնէ:

Ո՞քան մեծ եղաւ քաղաքագլխի զարմանքը. — «նորեկը» տասը տարի քաղաքում ապրելուց յետոյ՝ յանկարծ մի օր այցելութեան եկաւ նրա մօս: Ծերունին բացատրեց, որ ստիպուած է խիստ վարուել իւր ազգականի հետ, որովհետեւ այդպէս են ցանկանում նրա ծնողները, որոնք պատանու կրթութիւնը իրան են յանձնել:

— Նա շատ խելօք եւ ընդունակ տղայ է, — ասում էր քեռին, — միայն դժուարութեամբ է լեզուներ սովորում, այնինչ ես սաստիկ ցանկանում եմ, որ նա շուտով սկսի գերմաներէն խօսել. այն ժամանակ բաւականութիւն կունենամ նրան դուրս բերել Գրինվիզէի հասարակութեան մէջ: Միայն ափսո ս, որ գործը շատ դանդաղ է առաջ ընթանում, ուստի եւ միմի անզամ, թէեւ ակամայ՝ ստիպուած եմ լինում դիմել մտրակի օգնութեան:

Քաղաքագլուխը լիովին բաւականացաւ այս բացատութիւնից, բայց եւ այնպէս խորհուրդ տուեց՝ ներողամիտ լինել դէպի իւր պատանի հիւրը. իսկ երեկոյեան, զարեցուր խմելիս, քաղաքագլուխն ամենքին պատմեց, որ այնպիսի կրթուած ու քաղցրաբարոյ մարդ, ինչպիսին «նորեկն» է՝ ինքը շատ քիչ է տեսել:

— Շատ ցաւում եմ, աւելացրեց քաղաքագլուխը, որ նա հասարակութիւնից հեռու է պահում իրան. ես յոյս ունիմ, որ երբ նրա ազգականը սկսի մի փոքր գերմաներէն խօսել՝ ծերունին յաճախ կայցելէ իմ տունը:

Այս դէպքի շնորհիւ Գրինվիզէլում հասարակական կարծիքը յանկարծ բոլորովին փոխուեց «նորեկի» մասին: Նա հոչակուեց մի պատուելի անձն. ամենքը սաստիկ փափագում էին մօտիկից ծանօթանալ նրա հետ, եւ ոչ ոք այլ եւս չէր զայրանում՝ երբ ժամանակ առ ժամանակ դատարկ տնից սարսափելի ձայներ էին լսում:

— Ծերունին գերմաներէն լեզուի դաս է տալիս իւր ազգականին, ասում էին գրինվիզէլցիք եւ շարունակում իրանց ձանապարհը:

Երեք ամսից յետոյ գերմաներէն լեզուի դասերն ըստ երեւոյթին դադարեցին, որովհետեւ ծերունին սկսեց զբաղուել պատանուն աւելի լայն կրթութիւն տալով. պատանի անզիացու համար նա այժմ պարի ուսուցիչ հրաւիրեց: Այդ միջոցին Գրինվիզէլում ապրում էր մի ծեր ֆրանսիացի, որ տեղացի երիտասարդներին պարի դասեր էր տալիս: Ծերունին այս ֆրանսիացուն հրաւիրեց իւր մօս եւ առաջարկեց պար սովորեցնել իւր ազգականին: Նախ քան դասերն սկսուելը՝ ծերունին զգուշացրեց ֆրանսիացուն ասելով, որ պատանին ամեն բանի մէջ թէեւ շատ ընդունակ է՝ բայց պարի վերաբերմամբ փոքր ինչ յամառ է:

Ծերունին յայտնեց եւ այն, որ անգլիացին առաջ պարի ուսուցիչ ունեցել է, բայց վերջինս սովորեցնելիս է եղել այնքան օտարութի կերպով, որ այժմ մատաղահաս երիտասարդը իւր իմացած պարով անկարող է հասարակութեան մէջ դուրս գալ: Չնայելով սորան՝ ազգականը իրան երեւիելի պարող է երեւակայում, մինչդեռ նրա պարը ամենափոքր նմանութիւն անգամ չունի վալ'սի, զալօշի եւ կապ այստեղ ընդունուած մի որեւէ ուրիշ պարի: Ծերունին խոստացաւ ամեն մի դասի համար մի տալէր վճարել, եւ պարի ուսուցիչը մեծ բաւականութեամբ համաձայնուեց պարապել նրա յամառ սանի հետ:

Ֆրանսիացին իբր խոստովանանք պատմում էր, որ դեռ երբէք ինքը գործ չէ ունեցել մի այդպիսի օտարութի աշակերտի հետ: Վերջինս բաւական բարձրահասակ, վայելչակազմ մարդ է, փոքր ինչ կարծ ոտներով, միշտ զալիս է դասին՝ մազերը հրաշալի զանգուրներ շինած, կարմիր ֆրակով եւ մաշկէ ձեռնոցներով: Խօսելիս նկատում է նրա օտարազգի արտասանութիւնը. դասի սկզբում իրան պահում է բաւական վայելուց եւ քաղաքավարի, բայց յետոյ սկսում է ամենատգեղ քայլեր (պա) անել եւ այնպէս ցատկել, որ նրան նայելիս մարդու աշքերը բոլորովին մթնում են: Իսկ երբ ինքը ուսուցիչը կամենում է նրան դադարեցնել՝ այն ժամանակ աշակերտը բարկութիւնից հանում է ոտներից պարի կօշիկները, խփում է ծեր ուսուցչի գլխին եւ սկսում չորս ոտների վրայ վազվզել սենեակում: Աղմուկի միջոցին սովորաբար ներս է մտնում ծերունի քերին, կարմիր լայն խալաթ հագած, զիսին ոսկեգոյն թղթից զիսարկ, եւ իսկոյն գործ է դնում իւր մտրակը: Պատանի ազգականն այն ժամանակ սկսում է սաստիկ լաց լինել, բարձրանում է սեկանների վրայ, պահարանների գլուխը, մինչեւ անգամ փորձում է նստել վարագոյրների փայտերի վրայ եւ սկսում է խօսել մի բոլորովին անհասկանալի եւ օտարութի լեզուով. բայց խալաթը հագին ծերունին այդ բոլորին ուշադրութիւն չէ դարձնում. բոնում է նրա ոտից, զցում յատակի վրայ եւ մտրակով լաւ ծեծելուց յետոյ, պինդ կապում նրա փողպատը. պատանին դարձեալ դառնում է հնազանդ եւ քաղաքավարի: Այնուհետեւ դասը շարունակում է առանց ընդհատումների:

Բայց երբ վերջապէս պարի ուսուցիչը սովորեցրեց իւր աշակերտին պարել երաժշտութեան ներդաշնակութեամբ՝ ազգականը, կարծես թէ, վերածնուեց:

Վարձեցին քաղաքային երաժիշտներից մէկին. նա դասի միջոցին նստում էր դատարկ տան դահլիճի սեղանի վրայ. ծերունի ուսուցիչը ներկայանում էր իբր տիկին— նորեկը ստիպում էր նրան մետաքսեայ շրջազգեստ հագնել եւ վրան էլ հնդկական շալ զցել. պատանի ազգականը մօտենում էր նորան վալ'ս պարելու, եւ սկսում էին պտտուել: Դժբախտաբար երիտասարդ անգլիացին երբէք պարելուց չէր յոգնում, նա մինչեւ անգամ մի մոլի պարող էր: Նա ուսուցչին բաց չէր թողնում իւր երկար ձեռների միջից, չնայելով իւղանի յոգոցներին ու տնքոցներին, եւ այն աստիճան պտտացնում էր, որ կա մ նա սաստիկ յոգնածութիւնից գետին էր փուռում եւ կամ քաղաքային երաժշտի ձեռքը հրաժարում էր այլ եւս ջութակի աղեղը (смывчекъ)

բոնել: Խեղած ֆրանսիացին բոլորովին ոյժից ընկնում էր, սակայն այն տալերը, որ ճշտութեամբ ստանում էր ամեն օր դասից յետոյ, եւ այն լաւ գինին, որով ծերունին հիւրասիրում էր նրան՝ ստիպում էին նրան մոռանալ կրած բոլոր տանձանքները, եւ նա նորից գնում էր դասի, թէեւ դեռ նախընթաց օրը ինքն իրան խօսք էր տուած լինում՝ երբէք այլ եւս չերեւալ դատարկ տան մէջ: Սակայն զրիւնվիզէլցիք բոլորովին գործին այլ կերպ էին վերաբերում. — նրանք երիտասարդ անզիացու մէջ մեծ ընդունակութիւններ էին տեսնում, այնպիսի ընդունակութիւններ, որոնց շնորհիւ նա յաջողութիւն կունենայ հասարակութեան մէջ, իսկ քաղաքի կանայք, տղամարդկանց պակասութեան պատճառով, նախօրօք ուրախանում էին, որ առաջիկայ ձմեռը մի այնպիսի ձարպիկ պարող պիտի ունենան:

Մի գեղեցիկ առաւօտ խոհարար կանայք շուկայից տուն վերադառնալիս, մի զարմանալի նորութիւն հաղորդեցին իրանց տիկիններին:

Դատարկ տան առաջ իրաշալի գեղեցիկ ձիեր լծած մի կառք կանգնեց. կառքի դոանը կանգնած էր մի սպասաւոր, թանկագին լիվրէ հազին: Շուտով դատարկ տան դոները բացուեցան, այնտեղից դուրս եկան շքեղ հագնուած պարոններ. նրանցից մէկը ծերունի «նորեկն» էր, իսկ միւսը շատ հաւանական է նրա ազգականը լիներ, նա որ այնքան դժուարութեամբ կարողացաւ գերմաններէն լեզուն սովորել եւ որ պարում է այնչափ մոլի կերպով: Երբ երկուսն էլ կառք նստեցին՝ ծառան ետեւից ցատկեց աթռուակի վրայ եւ կառքը սլացաւ— կարո՞ն էք ձեզ երեւակայել— ուղիղ դէպի քաղաքագլխի տունը:

Կանայք, այս բանը լսելուն պէս՝ շտապով յետ արին իրանց գոգնոցները, հանեցին գլխների ոչբոլորովին մաքուր փաթթոցները եւ հագան իրանց նորերը:

— Ո՛չ մի կասկած չը կայ,— ասում էին նրանք տանեցոց, որ նոյնպէս շփոթուած այս ու այն կողմն էին ընկնում, վազվզում՝ ընդունարանը կարգի բերելու համար. — ոչ մի կասկած չկայ, որ «նորեկն» այժմ սկսել է իւր ազգականի հետ միասին այցելութիւններ անել: Այդ տխմար ծերի գլուխը մինչեւ հիմայ այս ամբողջ տասը տարուայ ընթացքում չմտածեց ծանօթանալ քաղաքացիների հետ, սակայն նորան պէտք է ներել. դրա պատճառը նրա ազգականն է եղել: Ասում են՝ վերջինս մի հիանալի երիտասարդ է:

Այսպէս էին խօսում զրիւնվիզէլցի կանայք եւ միեւնոյն ժամանակ յիշեցնում իրանց որդիներին եւ աղջիկներին, որ նրանք իրանց լաւ պահեն հիւրերի եկած ժամանակ, ուղիղ նստեն եւ ընտիր ոճեր գործածեն:

Քաղաքի նրբամիտ կանայք սխալուած չէին. յիրաւի, ծերունի «նորեկը» հերթով շրջեց բոլորի տները եւ իւր ազգականին ներկայացրեց Գրիւնվիզէլի հասարակութեան:

Հիւրերը ամեն տեղ շատ լաւ տպաւրութիւն թողին: Ամենքն եւս ափսոսում էին, որ մինչեւ այժմ առիթ չեն ունեցել մի այսպիսի հաճելի ծանօթութիւն ունենալու: Ծերունին շատ պատկառելի եւ խելօք մարդ ձանաշուեց, եւ թէեւ շարունակ կամացուկ ժպտում էր, այնպէս որ իսկապէս չէր իմացում, նա լուրջ է խօսում, թէ կատակում է՝ բայց շատ խելացի կերպով էր խօսում եղանակի, տեղի, ամարային զուարձութիւնների մասին, այնպէս որ ամենքն էլ հիացած մնացին:

Իսկ ազգականը... նա կատարելապէս հիացրեց եւ առանց բացառութեան տիրեց ամենքի սրտերին: Ճիշտն ասած՝ նրա արտաքինը շատ հեռու էր գեղեցիկ լինելուց, եւ նրան գեղեցիկ չէր կարելի անուանել. դէմքի ստորին մասը, մանաւանդ ներքին ծնօտը, չափազանց դուրս պրծած էր, երեսի գոյնը սաստիկ մուգ, եւ բայց դրանից, նա երբեմն դէմքի վրայ զարմանալի ծամածոռութիւններ էր անում, աչքերը փակում էր, ատամները բաց անում եւ այլն: Բայց եւ այնպէս՝ ամենքն եւս կարծում էին, թէ նա մի անսովոր հետաքրքրական դէմք ունի: Չէր կարելի մի աւելի շարժուն եւ ճարպիկ մարդ երեւակայել, ինչպիսին երիտասարդ անզիացին էր: Նրա հազուսոր թէեւ վրա լաւ չէր նստում, բայց շատ լաւ սազում էր: Նա վերին աստիճանի աշխոյժ էր եւ ամենքի տանը իրան անշափ ազատ էր պահում. պառկում էր բազմոցի վրայ, նստում բազկաթոռի մէջ եւ երկարումէկ ձգում: Եւ այն, ինչ որ մի ուրիշ երիտասարդի համար անվայել ու կոպիտ բան կը նկատուէր՝ երիտասարդ անզիացու համար եզակի մի ձեւ էր համարում: «Դέ, չէ՞ որ նա անզիացի է, ասում էին գրինվիզեցիք, իսկ անզիացիք ամենքն էլ այդպէս են: Անզիացին կարող է պառկել եւ մինչեւ անզամ քնել այն միջոցին՝ երբ տասը տիկին ներկայ են եւ տեղ չունին նատելու: Այդպիսի դէպքերում նրանցից չպէտք է վիրաւրուել»:

Քեռու վերաբերութեամբ երիտասարդը իրան շատ մեծ ակնածութեամբ էր պահում, որովհետեւ հէնց որ նա սկսում էր սենեակում ցատկել եւ կամ պահանջ էր զգում ուները բազկաթոռի վրայ դնելու՝ ծերունին խսկոյն նրա վրայ մի խիստ հայեացը էր զցում եւ նրան կարգի էր հրաւիրում: Վերջապէս ինչպէս կարելի է վիրաւրուել մի դեռահաս պատանուց՝ երբ քեռին ինքը ամեն տեղ ասում էր տան տիկնոց.

— Իմ ազգականը դեռ մի փոքր վայրենի եւ անտաշ է, բայց ես շատ բան ես սպասում հասարակութիւնից. հասարակութիւնը նրան կը կրթէ եւ մանաւանդ ինձ կօգնէ սիրալիսր կերպով՝ նրան կրթելիս:

Այսպէս ուրեմն ազգականը վերջապէս հասարակութեան մէջ մտաւ: Ամրող այդ օրը եւ մինչեւ անզամ հետեւեալ մի քանի օրերը Գրինվիզելում միակ խօսակցութիւնը այդ դէպքն էր: Բայց ծերունին միայն սրանով չբաւականացաւ. կարծէս թէ նա ինքն էլ այս անցքից յետոյ բոլորովին ուրիշ մարդ դարձաւ, — այնքան խիստ կերպով փոխեց նա իւր առաջուայ կեանքի եղանակը: Ամեն օր ճաշից յետոյ նա իւր ազգականի հետ գնում էր սարի վրայի գարեջրատունը, ուր Գրինվիզելի

նշանաւոր քաղաքացիք հաւաքւում էին գարեջուր խմելու եւ զուարձանում կեզի խաղալով: Ծերունու ազգականը երեւելի խաղացող դուրս եկաւ. նա երբէք իինգ կամ վեց կեզից պակաս չէր վեր զցում: Բայց երբեմն նա մի տեսակ օտարուսի տրամադրութեան մէջ էր ընկնում. սկսում էր ամեն տեսակ յիմարութիւններ անել, կամ յանկարծ ինքն էլ գունդի հետ միասին սկսում էր գլորուել կեզկլանի վրայով, կամ երբ ութ կեզի միանգամից էր վեր զցում՝ կանգում էր զինի վրայ, ոտները վեր բարձրացնում եւ ապա սկսում գլորուել: Պատահում էր, որ երբ այդպէս գլորուելիս անցնում էր նա կառքի մօտով՝ ցատկում էր յանկարծ կառքը, նստում կառապանի տեղում եւ սկսում զանազան ծամածութիւններ անել, մի փոքր ժամանակ անցնելուց յետոյ նա դարձեալ գլորուելով վերադառնում էր գարեջրատուն:

Այսպիսի դէպքերում քերին սովորաբար ներողութիւն էր խնդրում քաղաքացիներից եւ բոլոր միւս ներկայ եղողներից իւր ազգականի անկրթութեան համար:

Բայց նրանք միայն ծիծաղում էին նրա արարքների վրայ, այդ վերագրելով նրա շահելութեան, եւ հաւատացնում էին որ իրանք էլ այդ հասակում նոյնպիսի շարաձմիններ էին՝ ինչպիսին է անզիացին: Եւ «շարաձմին», ինչպէս անուանում էին նրան՝ մնում էր ընդհանուրի սիրելին:

Սակայն լինում էին նաեւ դէպքեր՝ երբ նրա վրայ լաւ բարկանում էին, բայց եւ այնպէս ոչ ոք չէր համարձակում նրա մասին վատ խօսք ասել, որովհետեւ երիտասարդ անզիացու խելքն ու կրթութիւնը ամենքին յայտնի էին: Այսպէս, օրինակ, երբ յաճախ երեկոները քերին տանում էր նրան իւր հետ «Ոսկեղնիկ» կոչուած հիւրանոցը՝ անզիացին, չնայելով որ դեռ բոլորովին պատանի էր՝ բայց իրան ճիշտ այնպէս էր պահում՝ ինչպէս հասակաւորները: Նա էլ իւր համար մի գաւաթ գարեջուր էր պահանջում, մեծմեծ ակնոցներ դնում քթին, գրպանից հանում երկար չիրուխը, վառում եւ սկսում ծխել ու ամենքից աւելի ծուխ անել: Իսկ երբ խօսակցութիւնն անցնում էր լրագրական նորութիւններին, օրինակ, երբ վիճում էին, պատերազմ կը լինի՝ թէ ոչ, եւ բժիշկն ու քաղաքազուխը յայտնում էին իրանց կարծիքները, իսկ միւսները բարձրածայն արտայայտում էին իրանց զարմանքը նրանց երկուսի խելքի ու նրբամտութեան վրայ՝ յանկարծ «նորեկի» պատանի ազգականի խելքին փշում էր մի բոլորովին հակառակ կարծիք յայտնել:

Նա ձեռքով, որից երբէք ձեռնոցը չէր հանում՝ պինդ խփում էր սեղանին եւ առանց քաշուելու հասկացնում քաղաքազլիխն եւ բժշկին, որ այդ բաներում նրանց խելքը ոչինչ չէ կտրում եւ որ ինքը գործին լաւ տեղեակ է աւելի ճիշտ աղբիւրներից: Յետոյ նա կոտրտուած գերմաներէն լեզուով արտայայտում էր իւր սեփական կարծիքը, եւ ամենքը, ի մեծ ցաւ քաղաքազլիխ, նրա կարծիքը համարում էին հիանալի:

— Զէ՞ որ նա իբր անզիացի այդ բաներին աւելի լաւ ծանօթ պէտք է լինի, ասում էին նրանք:

Եւ երբ բժիշկն ու քաղաքագլուխը թագցնելով իրանց զայրոյթը, նստում էին շահմատ խաղալու, ազգականը, կարծես բոլորովին անպարտ, մեծմեծ ակնոցները քթին դրած, մօտենում էր խաղացողներին եւ նայում նրանց խաղին, յանդիմանում էր քաղաքագլխին, որ խաղալ չգիտէ, եւ ցոյց էր տալիս բժշկին, թէ նա ի նշպէս պէտք է քայլ անէ: Այս բանը մանաւանդ երկուսին էլ ամենից աւելի էր բարկացնում: Իսկ երբ քաղաքագլուխը, արդեն բարկացած, առաջարկում էր նորան իւր հետ խաղալ, հաստատ համոզուած լինելով, որ անպատճառ կը յաղթէ՝ այն ժամանակ «նորեկ» ծերունին աւելի եւս պինդ էր կապում նրա փողպատը, եւ պատանին կրկին քաղաքավարի էր դառնում, նստում էր քաղաքագլխի դիմաց եւ նրան սպառնալիքներ անում: Մինչեւ այդ՝ Գրինվիզելում համարեա ամեն երեկոյ կէս կոպէկով թուղթ էին խաղում: բայց անզիացին յայտնեց, որ կէս կոպէկով խաղը իւր համար չնշին բան է: Նա ինքը միշտ մանեթներ եւ ոսկէ դրամներ էր վեր տալիս, եւ ասում էր որ ոչ ոք իւր հետ չէ կարող մրցել. վիրաւորուած խաղացողները ակամայ հաշտուում էին նրա հետ հենց միայն այն պատճառով, որ նա ահազին գումարներ էր տանուլ տալիս: Այդ բանի համար ոչ ոք նրան չէր խնդահարում. աշխատում էին որքան հնարաւոր է աւելի փող տանել նրանից: «Չէ՞ որ նա անզիացի է, իսկ այդ անզիացիները իրանք էլ չգիտեն թէ ի նշ անեն իրանց փողերը», ասում էին գրինվիզելցիք եւ հանգստ սրտով նրա փողերը դնում իրանց զրպանները:

Այս բոլորի շնորհիւ կարծ միջոցում «նորեկի» ազգականը ընդհանուրի յարգանքին արժանացաւ: Գրինվիզելում դեռ երբէք մի այդպիսի երիտասարդ չին տեսել: Ճիշտն ասած՝ ըստ երեւոյթին, նա բացի պարից ոչինչ չէր սովորել. լատիներէն եւ յունարէն լեզուները նրա համար, ինչպէս կասեն՝ շինական այբուրեն էր: Մի անզամ քաղաքագլխի տանը երեկոյթի ժամանակ երիտասարդները մի խաղ սարքեցին. պատանի անզիացին, որ մասնակցում էր՝ պէտք է մ բան գրէր, բայց բանից դուրս եկաւ, որ նա մինչեւ անզամ իւր սեփական անունը չգիտէր գրել: Աշխարհագրութեան մէջ էլ նա բոլորովին տգէտ էր. նրա համար ոչ մի նշանակութիւն չունէր գերմանական քաղաքը Ֆրանսիա տեղափոխել եւ կամ դանիականը Լեհաստան: Նա ոչինչ չէր կարդացել, ոչինչ չէր սովորել, եւ քահանան քանի՛ քանի անզամ գլուխը շարժել էր այս երիտասարդի տղիտութեան վրայ: Բայց չնայելով այս բանին, բոլորը

որ նա անում էր կամ խօսում՝ ա

հիանալի բան էր երեւում, որովհետեւ նա չափազանց հաւատացած էր խօսում եւ միշտ կամենում էր ինքը իրաւացի լինել: «Այդ արդէն ես լաւ գիտեմ», նա միշտ այսպէս էր վերջացնում իւր խօսքը: Չմեռն եկաւ, եւ պատանի անզիացին երեւաց իւր ամբողջ փայլով: Ո՛չ մի երեկոյթ չէր կայանում առանց նրան: Երբ նա չէր լինում՝

ամենքը տիրում էին. խելօք մարդու խօսելիս համարեա ամենքը յօրանջում էին: Մինչդեռ, ընդհակառակը, եթե երիտասարդ անզիացին սկսում էր գերմաներէն լեզուով կոտրտելով ամեն տեսակ յիմարութիւններ դուրս տալ՝ այն ժամանակ ամենքը լսելիք էին դառնում: Բանից դուրս եկաւ, որ այս զարմանալի երիտասարդը բանաստեղծ էլ էր:

Օր չէր անցնում, որ նա երեկոյեան յուշատետրը չհանէր գրպանից եւ հասարակութեան առաջ չկարդար մի քանի սօնէտներ. յիրաւի, գտնուում էին մարդիկ, որ պնդում էին, թէ նրա բանաստեղծութիւններից մի քանիսը վատ են, բոլորովին զուրկ են մտքից, իսկ ուրիշներն էլ ասում էին, որ այդ բանաստեղծութիւնները արդէն տպագրուած են եղել. բայց երիտասարդ անզիացին այս խօսքերից ամենեւին չէր քաշում, շարունակում էր կարդալ իւր շարադրութիւնները եւ միեւնոյն ժամանակ ներկայ եղողների ուշադրութիւնը դարձնում նրանց գեղեցկութեան վրայ ու ամեն անզամ արժանանում բարձր ծափահարութիւնների:

Բայց անզիացու համար ամենից գլխաւոր տօնը Գրիւնվիզէլի պարահանդէսներն էին: Ոչ ոք չէր կարողանում նրա պէս առանց յոզնելու երկար պարել: Ոչ ոք չէր կարողանում այնպէս վստահ եւ վայելուց ոստիւններ անել՝ ինչպէս նա: Քերին էլ նրան շատ լաւ էր հազցնում եւ վերջին մօղայով, եւ թէեւ հազուստը նրա վրայ այնպէս էր լինում նստած, որ կարծես կախարանից կախած լինի՝ բայց եւ այնպէս ամենքը ասում էին, որ նա շատ ու շատ գեղեցիկ է այդ շորերով: Չմոռանանք ասել, որ այս պարահանդէսների ժամանակ էլ տղամարդիկ շատ յաճախ զանազան վիրաւրանքներ էին կրում նրանից: Առաջ միշտ քաղաքագլուխն էր բաց անում պարահանդէսը, իսկ քաղաքի նշանաւոր երիտասարդները կարգադրում էին պարերը. բայց այն օրից որ երիտասարդ անզիացին յայտնուեց՝ ամեն բան ուրիշ ընթացք ստացաւ: Առանց երկար մտածելու՝ նա առաջին պատահած տիկնոց հրաւիրում էր իւր հետ պարել. կանգնում էր նրա հետ միասին առաջին տեղում եւ սկսում էր պարել՝ ինչ որ ինքն էր կամենում եւ առհասարակ իրան այնպէս էր պահում, որ կարծես թէ պարահանդէսի կարգադրիչը կամ թագաւորը ինքը լինէր: Եւ որովհետեւ տիկիններին այդ բանը շատ էր դուր զալիս, ուստի տղամարդիկ ստիպուած զապում էին իրանց բարկութիւնը առանց մի բան ասելու, իսկ անզիացին ամեն տեղ շարունակում էր իւր կարգադրութիւնները, կարծես իրանց տանը լինէր:

Այս բոլորը ամենից աւելի ծերունի քերուն էր ուրախացնում. նա երբէք աչքը սանից չէր հեռացնում եւ ամբողջ ժամանակ ժպիտը խաղում էր նրա շրթունքների վրայ: Իսկ երբ միսս հիւրերը մօտենում էին նորան, որ արտայայտեն իրանց հիացմունքը բարեկիրթ եւ ապագայի համար շատ խոստումներ տուող երիտասարդից՝ այն ժամանակ ծերունին գլուխը ուրախութիւնից բոլորովին կորցրած՝ բարձրածայն ծիծաղից քիչ էր մնում թէ մեռնէր: Բայց գրիւնվիզէլիցիք ծերունու ուրախութեան այս մեծ արտայայտութիւնները վերագրում էին նրա դեպի

իւր ազգականն ունեցած շափազանց մեծ սիրուն եւ այդ շատ բնական բան էին համարում:

Սակայն այնու ամենայնի նա դեռ ժամանակ առ ժամանակ իւր սանին հայրական խրատներ էր տալիս: Բայց զարմանալին այն է, որ երբեմն պարի ամենաթունդ միջոցին երիտասարդ անզլիացու խելքին փչում էր մի որեւէ չար միտք, օրինակ նա մի յանդրուցն ոստիւնով ցատկում էր էստրադի վրայ, ուր սովորաբար նստում էին երաժշտները, խլում էր կօնտրբասի ձեռքից աղեղը եւ սկսում ոչ թէ նուագել, այլ իսկ եւ իսկ սղոցել. կամ յանկարծ սկսում էր գլորուել եւ կամ ոտները դէպի վեր բարձրացրած՝ ձեռների վրայ պարել. այսպիսի դէպքերում քեռին սովորաբար նրան մի կողմն էր տանում, խիստ յանդիմանում եւ հենց այստեղ էլ ձգում նրա փողպատը, որից յետոյ երիտասարդը նորից սկսում էր իրան լաւ պահել:

Անզլիացին հասարակութեան մէջ իրան ահա այսպէս էր պահում: Ինչպէս յայտնի է՝ վատ բարքերը աւելի արագ են իւրացնում մարդիկ, քան թէ լաւերը. ամեն մի նոր, աչքի

ցուն էին ցոյց տալիս: Իզուր էին մեծերն ապացուցանում, որ այդ կոպտութիւնը անզլիացու բնածին յատկութիւնն է, ուստի եւ ներելի. սակայն երիտասարդ զրիւնվիզելցիք պնդում էին, որ իրանք էլ ոչ պակաս իրաւունք ունին սրամիտ կոպտութիւններ անելու: Մի խօսքովՔաղվածելու սխալ` Invalid `<ref>` tag; refs with no name must have content, ցաւալի էր տեսնել, թէ ի՞նչպէս Գիրւնվիզելում, ծերունու սանի շնորհիւ բարի բարքերն ու սովորութիւնները փոքր առ փոքր փշանում էին: Բայց երիտասարդութիւնը երկար շվայելեց այս ազատութիւնը: Հետեւեալ դէպքը յանկարծակի փոխեց իրերի դրութիւնը:

Չմեռային զուարձութիւնները վերջանալու վրայ էին, եւ նրանց վերջ պէտք է դնուէր երաժշտական մի մեծ երեկոյթով, որին խոստացան մասնակցել թէ՝ քաղաքային նուագախումբը եւ թէ Գրիւնվիզելում երաժշտութիւն սիրող մի քանի անձինք: Քաղաքագլուխը գիտէր շատ լաւ ածել վիօլոնչելի վրայ, բժիշկը՝ ֆազուի, իսկ դեղագործը՝ ֆէյտի, թէեւ երբեմն սխալում էլ էր: Մի քանի օրիորդներ սովորեցին արիաներ երգել— մի խօսքով ամեն ինչ շատ լաւ կարգադրուած էր: Բայց մի օր յանկարծ ծերունի քեռին յայտնեց, որ թէեւ երեկոյթը, ըստ երեւոյթին, հետաքրքրական պէտք է լինի, բայց ափսու ս որ դուէտ չկայ, եւ որ լաւ կազմուած երաժշտական երեկոյթները երբեք առանց դուէտի չեն լինում: Այս խօսքերը մասնակցողներին մի փոքր շփոթեցրին:

Քաղաքագլուխ աղջիկը, ճիշտ է, կատարեալ սոխակի պէս էր երգում. բայց ո՞րտեղ գտնէին եւ մի երիտասարդ, որ կարողանար նրա հետ դուէտ երգել: Մէկը մատնացոյց արաւ մի ծեր երաժշտի վրայ, որ երբեմն նշանաւոր բաս էր. բայց

«նորեկը» յայտնեց, որ իզուր են դէս ու դէս ընկնում, քանի որ իւր ազգականը հիանալի երգել զիտէ:

Ամենքը գնացին զարմացած, երբ իմացան, որ երիտասարդ անզլիացին դեռ մի ուրիշ տաղանդ էլ ունի: Փորձի համար մի քան երգել տուին, եւ բացի մի քանի պակասութիւններից, որ նրա անզլիական ծագումով բացատրուեցան՝ յայտնուեց, որ նա հրեշտակի պէս է երգում: Դուէտը սովորելու համար սկսեցին փորձեր անել, եւ վերջապէս հասաւ երեկոյթի օրը, երբ գրիւնվիզեցիների լսելիքը պէտք է հրձուեր հրաշալի նուազներով:

Աւա՞ն, խեղճ քեռին չկարողացաւ վկայ լինել ազգականի այդ մեծ տօնին: Ծերունին այդ օրը հիւանդացաւ եւ ստիպուած էր պառկել, սակայն այնու ամենայնիւ նա չմոռացաւ իւր սանի վերաբերութեամբ մի քանի անհրաժեշտ խրատներ տալ քաղաքագլխին, որ երեկոյթից մի ժամ առաջ եկել էր հիւանդին այցելելու:

— Քրոջս որդին շատ լաւ տղայ է,— ասաց ծերունին քաղաքագլխին,— բայց ժամանակ առ ժամանակ նա ընկնում է մի տեսակ անհասկանալի տրամադրութեան մէջ եւ սկսում է զանազան յիմարութիւններ անել: Ահա ինչո՞ւ էս աւելի եւս ափսոսում եմ, որ չեմ կարող երեկոյթին ներկայ լինել: Նա միայն ինձնից է մի փոքր վախենում— մե՞նք զիտենք, թէ ինչու. — սակայն ի պատիւ նրա պէտք է ասեմ, որ այս օտարոտի արարքները առաջ են զալիս ոչ թէ բարոյապէս փշացած լինելուց՝ այլ ֆիզիկապէս հիւանդ դրութիւնից: Սա արդէն նրա կազմի մէջ է: Ուստի ինդրում եմ ձեզ, պարոն քաղաքագլուխ, երբ իմ սանը կսկսի նորից իւր յիմարութիւնները, օրինակ, երբ յանկարծ նրա խելքին փշէ պիւպիտրի վրայ բարձրանալ, կամ կօնդրբասի ձեռքից առնել գործիքը եւ նուազել՝ այն ժամանակ, բարի եղէք, մի փոքր թուլացրէք նրա փողպատը, իսկ երէ այդ չօգնէ՝ բոլորովին հանեցէք: Յետոյ արդէն կտեսնէք, թէ նա ի՞նչպէս կսկսի իրան հեզ եւ բարեկիրթ պահել:

Քաղաքագլուխը շնորհակալութիւն յայտնեց հիւանդին դէպի ինքը ունեցած այդպիսի վստահութեան համար եւ խոստացաւ կատարել ծերունու բոլոր ասածները:

Երեկոյթի օրը դահլիճում ասեղ զցելու տեղ չկար. ներկայ էին ո՞չ միայն քաղաքացիք, այլ եւ երեք մղոն շրջակայթից եկել էին բոլոր որսորդները, քահանաները, ծառայողներն ու կալուածատէրերը՝ իրանց բազմաթիւ ընտանիքներով:

Գրիւնվիզեցիների հետ միասին նրանք եւս ցանկացան հրձուել այս հազուազիւտ երեկոյթով: Քաղաքային նուազախումբը շատ հիանալի նուազեց. յետոյ դուրս եկաւ քաղաքագլուխը եւ ֆլէյտի ներդաշնակութեամբ ածեց վիօլօնչելի վրայ: Ապա ծերունի բասը մեծ յաջողութեամբ երգեց մի արիա, իսկ բժիշկը նուազեց ֆազօտի վրայ եւ նոյնպէս արժանացաւ բուռն ծափահարութիւնների: Երեկոյթի առաջին մասը վերջացաւ: Ամենքն անհամբերութեամբ սպասում էին երկրորդ

մասին, երբ պատանի անզլիացին եւ քաղաքագլխի աղջիկը երկուսով դուէտ պէտք է երգէին:

Անզլիացին այդ օրը հազնուած էր շատ ճաշակով եւ արդէն վաղուց էր իւր վերայ դարձրել ամենքի ուշադրութիւնը: Առանց որեւէ մէկից հարցնելով՝ նա պառկեց մի փափուկ բազկարռոի մէջ, որ պատրաստուած էր մի դրսուիու համար, (դրսուիին պէտք է զար Գրիւնվիզէլի շրջակայքից), շիեց ոտները եւ սկսեց նայել հասարակութեան վերայ ակնոցների միջից մի ահազին դիտակով. նա միեւնոյն ժամանակ խաղում էր մի մեծ շան հետ, որին հետը դահլիճ էր բերել, չնայելով որ այդ թոյլ չէր տրուում: Իսկ երբ դրսուիին եկաւ՝ նա ոչ միայն վեր չկացաւ նրա տեղից, այլ ընդհակառակը, դեռ աւելի եւս հանգիստ տեղատրուեց նրա մէջ, եւ ոչ ոք շիամարձակուեց նորան նկատողութիւն անել: Ուստի դրսուիին պէտք է բաւականանար մի հասարակ աթոռով եւ նստէր քաղաքացի միւս տիկինների կողքին, թէեւ այս նրա համար մի շատ տիհած բան էր: Քաղաքագլխի հրաշալի խաղի եւ ծեր երաժշտի սքանչելի արխայի ժամանակ, մինչեւ անզամ այն միջոցին, երբ բժիշկը, փոխանակ ածելու ֆազուի վրայ, իրանից շարադրում էր, եւ ամենքը շունչը բռնած լսում էին՝ դարձեալ պատանի անզլիացին իրան պահում էր ամենաանքաղաքավար կերպով. նա կա մ ստիպում էր շանը թաշկինակը բերել եւ կամ ինքը բարձրաձայն խօսում էր իւր մօտ նստած անձանց հետ, այնպէս որ ո վ նրան չէր ճանաչում՝ զարմացած յետ էր դառնում եւ նայում այդ տարօրինակ երիտասարդի վրայ:

Հասկանալի է, թէ ի՞նչ անհամբերութեամբ բոլորն սպասում էին դուէտը լսելուն: Երեկոյթի երկրորդ մասն սկսուեց. նուազախումբը նուազեց մի փոքրիկ պիէս, յետոյ քաղաքագլուխը իւր աղջկայ հետ մօտեցաւ զահել երիտասարդին, տուեց նորան նօտաները ու ասաց. «Պարոն, հաճեցէք այժմ դուէտում երգել». Երիտասարդ անզլիացին ծիծաղեց, ասամները բաց արաւ, վեր թռաւ տեղից, մօտեցաւ պիւպիտրին եւ կանզնեց նրա առաջ: Քաղաքագլուխն ու նրա աղջիկը հետեւեցին պատանի անզլիացուն: Ամենքն էլ ականջները սրեցին: Երաժիշտը չափը որոշեց եւ նշան արաւ, որ սկսեն. անզլիացին նայեց նօտաներին եւ, փոխանակ երգելու, յանկարծ սարսափելի ձայներ սկսեց հանել: «Ճա՛ծ, յարգելի պարոն, երկու նօտա ցած վերցրէք. դուք պէտք է Ծից սկսէք, — զոչեց երաժիշտը:

Բայց փոխանակ Ծից սկսելով՝ նա հանեց կօշիկներից մէկը եւ խփեց երաժշտի գլխին, այնպէս որ խեղճի մազերի վրայից պուղը ցրիւ եկաւ: Այս տեսնելուն պէս քաղաքագլուխը մտածեց. «Էհէ, նրա ցաւը դարձեալ բռնեց», — եւ շտապով թռւլացրեց նրա փողպատը: Բայց երիտասարդի դրութիւնը ոչ միայն չլաւացաւ, այլ աւելի եւս վատացաւ. նա այդ միջոցին գերմաներէն չէր խօսում, այլ մի ինչոր անհասկանալի լեզուուվ բաներ էր ասում եւ վազվզում դահլիճում: Այս անհաճոյ ընդհատումը վատ ազդեց քաղաքագլխի վրայ. նա, երկիւլ կրելով, թէ երիտասարդին մի որեւէ անսովոր բան է պատահել վճռեց շուտով բոլորովին բաց անել նրա

փողպատր՝ ինչպէս պատուիրել էր ծերունին: Բաց անելիս՝ զարմանքից մնաց քարացած՝ երբ տեսաւ շահել մարդու վիզն ամբողջապէս ծածկուած մուգ կինամոնազոյն մազերով: Փողպատր հանելուց յետոյ, պատանի անզլիացին, փոխանակ հանգստանալու՝ աւելի եւս մեծ մոլեգնութեամբ՝ սկսեց վազվել եւ ցատկուել դահլիճում:

Նա կատաղութեամբ բռնում էր իւր մազերը եւ քաշկոտում, եւ զարմանալի՝ բան— նրա գեղեցիկ գանգուր մազերը կեղծ էին. նա այդ մազերը հանեց եւ շպրտեց քաղաքագլխի երեսին: Գլուխն էլ նոյնպէս ծածկուած էր նոյն տեսակ մազերով: Ապա նա սկսեց վազվել աթոռների վրայով, պիտի վարը վայր գցեց, զութակն ու կլարնետը կոտրտեց եւ կատաղած գազանի պէս սկսեց ամեն բան տակն ու վրայ անել: «Բռնեցք ք, բռնեցք ք,— սաստիկ բարկացած գոռում էր քաղաքագլուխը. — նա խելազարուել է, շու նու բռնեցք ք»: Բայց նրան բռնելը այնքան էլ հեշտ բան չէր. որովհետեւ այս անզամ նա հանել էր ձեռնոցները եւ անզութ կերպով ձանկում էր՝ ով որ փորձում էր մօտենալ իրան:

Ձեռնոցները մինչեւ այժմ ծածկելիս են եղել նրա սուր ձանկերը հասարակութեան աչքից: Վերջապէս մի քաջասիրտ որսորդ կարողացաւ նրան բռնել: Որսորդը այնպէս սաստիկ սեղմեց նրա երկար ձեռները, որ խեղճը հազիւ կարողացաւ ոտները շարժել, եւ մի խոպոտ ձայն արձակեց: Հասարակութւնը սիրտ առաւ. շրջապատեց նրան եւ զարմանքով սկսեց նայել պատանի անզլիացու վրայ ,որ այժմ մարդկային ոչինչ չունէր: Ճիւրերի թւում պատահմամբ մի զիտնական էլ կար. նա ապրում էր Գրինվիլի շրջակայքում եւ մի մեծ սենեակ լիքը հազուազիւտ բաներ ունէր, ի թիւս որոց նաեւ շատ կենդանիների եւ զազանների խրտուիլակներ: Նա մօտեցաւ արդէն կապկապած շահել մարդուն, ուշադրութեամբ նայեցնայեց նրա վրայ եւ գոչեց.

— Աստուած իմ, ի՞նչպէս կարող էիք դուք, պարոններ, թոյլ տալ այս զազանին մի այսպիսի պատուելի հասարակութեան մէջ մտնել: Սա *Homo troglodytes* Բհոնաէ կոչուած կապիկներից է: Ես այս րոպէս պատրաստ եմ վեց տալէր վճարել՝ եթէ դուք համաձայնէք նրան ինձ տալ:

Ո՞վ կարող է նկարագրել գրիւնվիզելցիների զարմանքը, երբ լսեցին զիտնականի այս խօսքերը:

— Ի՞նչպէս, օրանգուտանգ կապիկը մեր հասարակութեան անդամ. ի՞նչպէս, այս օտարականը ոչ այլ ոք է, եթէ ոչ մի կապիկ: Անկարելի բան է... գոշում էին ամենքը եւ նայում միմեանց երեսին:

Ոչ ոք չէր ուզում հաւատալ ականչըներին:

Տղամարդիկ ուշադրութեամբ նայում էին պատանի անգլիացուն, բայց աւա՞ն, նա այժմ մի իսկական կապիկ էր՝ ինչպէս որ էր առաջ էլ:

— Սակայն ի՞նչպէս կարելի է, — գոշում էր քաղաքավորի կինը — մի՞թէ սա էր որ յաձախ ինձ մօտ կարդում էր իւր բանաստեղծութիւնները: Մի՞թէ սա էր, որ ուրիշների հետ միասին քանի անգամ ճաշել է ինձ մօտ:

— Ի՞նչպէս, — ասում էր զարմացած բժշկի կինը. — մի՞թէ այս կապիկն էր ինձ մօտ յաձախ սուրճի մնում, մարդուս հետ գիտնական գրոյցներ անում, ծխում:

— Անկարելի բան, կրկնում էին տղամարդիկ. — չէ՞ որ նա մեզ հետ կեզի էր խաղում եւ վիճում քաղաքական հարցերի մասին:

— Ինչպէ՞ս, — զանգատուում էին ամենքը. — մի՞թէ սա էր, որ միշտ մեր պարահանդէսների ժամանակ պարերն սկսում էր... Կապիկ. անկարելի է. սա հրաշք է, սա մի կախարդութիւն է:

— Այո՛, սա կախարդական, սատանայական մի գործ է, — ասաց քաղաքավուխը՝ ցոյց տալով փողպատը:

— Տեսէ՛ք, սրա մեջ է այն կախարդութիւնը, որ նրան մեր աշքում գրաւիչ էր դարձնում: Փողպատին կարած էր մի լայն մազաղաթի կտոր, որի վրա զանազան օտարոտի նշաններով բաներ էր գրուած. կարծեմ սա լատիներէն պէտք է լինի: Պարոններ, ձեզնից ո՞վ կարող է կարդալ, հարցրեց քաղաքավուխը:

Քահանան, որ ուսումնական մարդ էր եւ յաձախ անգլիացու հետ շախմատ էր խաղացել եւ մեծ մասամբ վաստակել մեծմեծ գումարներ՝ մօտեցաւ քաղաքավորին նայեց մազաղաթի վրայ եւ ասաց.

— Սրա կարդալը դժուար չէ, միայն տառերն են լատիներէն, իսկ ահա՛ թէ ի՞նչ է բովանդակութիւնը. — «Կապիկը շատ ու շատ գուարճալի է լինում՝ երբ արգելուած պտուղի համը չէ առնում:»

— Այո՛, այս սատանայական խաքէութիւնը նոյնպէս կախարդութիւն է, աւելացրեց քահանան, եւ արժանի է մի լաւ պատժի, որ օրինակ լինի ուրիշների համար, ասաց քահանան:

Քաղաքավուխը, որ նոյնպէս միեւնոյն կարծիքին էր, իսկոյն ուղեւրուեց ծերունու բնակարանը:

Ամենքը արդեն ծերունուն կախարդ էին համարում: Վեց հոգի, կապիկը հետները, գնացին քաղաքավորի հետ, որպէս զի բոլորի ներկայութեամբ ծերունուն հարցուփորձի ենթարկէին:

Մինչ այս մինչ այն՝ դատարկ տան առաջ ահազին բազմութիւն հաւաքուեց. ամենքը հետաքրքիր էին, թէ բանը ինչո՞վ կը վերջանայ: Եկողները առաջ ծեծեցին տան դուռը, յետոյ զանգը քաշեցին, բայց իզուր— ոչ ոք չերեւաց: Այն ժամանակ քաղաքագլուխը, սաստիկ բարկացած՝ հրամայեց դուռը կոտրել, եւ ուղիղ մտաւ տանտիրոջ սենեակը: Բայց այնտեղ ո՞չ մարդ կար եւ ոչ էլ մի աչքի ընկնող առարկայ, բացի մի քանի հինումին բաներից: Տան մէջ ոչ մի տեղ չկարողացան ծերունուն գտնել: Յանկարծ նրա աշխատութեան սեղանի վրայ մի փակ ծրարով նամակ տեսան, որի վրայ գրած էր քաղաքագլուխի հասցէն:

Վերջինս շտապով բաց արաւ նամակը եւ կարդաց հետեւալ տողերը.

«Իմ սիրելի գրիւնվիզէցիք.

Երբ դուք այս տողերը կարդալիս կլինէք՝ ես արդէն ձեր քաղաքում չեմ լինի. սակայն դուք արդէն իմացած կլինէք իմ սիրելի ազգականի ծագումն ու հայրենիքը: Թո՞ղ այս կատակը, որ ես ինձ թոյլ տուի ձեր վերաբերութեամբ՝ ձեզ համար լաւ դաս լինի, որպէսզի այսուհետեւ ոչ ոքի չստիպէք՝ ձեր հասարակութեան մէջ մտնելու: Ես իմ արժանաւրութիւնից ստոր բան էի համարում մասնակցել ձեր անվերջ բամբասանքներին եւ հետեւել ձեր աննպատակ կեանքի ծաղրալի ձեւին: Ուստի ես կրթեցի մի ջահել օրանգուտանգ, որ փոխարինեց ինձ ձեզ համար եւ որին դուք այդշափ սիրեցիք: Մնաք բարեաւ. աշխատեցէք որքան կարելի է շատ օգտուել այս դասից»:

Երկար եւ շատ երկար ժամանակ գրիւնվիզէցիք չին կարողանում մոռանալ այս խայտառակութիւնը: Բայց ամենից աւելի ամաչում էին Գրիւնվիզէլի երիտասարդները, որ ամեն բանի մէջ ձգտում էին կապիկին նմանուել:

Փոքր ժամանակից յետոյ նրանք նորից բարեկիրթ եւ վայելուշ մարդիկ դարձան: Եւ եթէ պատահում էր, որ մէկը նորից ընտելանում էր վաս եւ ծաղրալի կենցաղի՝ այն ժամանակ գրիւնվիզէցիք նրան «կապիկ» էին անուանում: Իսկ օրանգուտանգը, որ այնքան ժամանակ իբր պատանի անգիտացի էր ներկայացել՝ այժմ գտնուում է այն գիտնականի հազուագիւտ իրերի թուում: Գիտնականը կերակրում է նրան, ցոյց է տալիս ամեն մի նորեկի, թոյլ է տալիս այդ կենդանուն զբունել բակում, ուր նրան այսօր էլ կարելի է տեսնել: